

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Een toevalsvondst aan de Armand Meesenlaan 47 te Tongeren

Onderzoeksrapport van een archeologische toevalsvondst

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Een toevalsvondst aan de Armand Meesenlaan 47 te Tongeren.
Onderzoeksrapport van een archeologische toevalsvondst.

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 272

AUTEURS

Alain Vanderhoeven & Geert Vynckier

JAAR VAN UITGAVE

2023

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed Wetenschappelijke
instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the
Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Peter De Wilde

OMSLAGILLUSTRATIE

Kijk op de werkput tijdens het opschonen van de profielen.
Copyright Onroerend Erfgoed, foto:Geert Vynckier

agentschap Onroerend Erfgoed
Havenlaan 88 bus 5
1000 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroerenderfgoed.be
www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.
This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding
4.0 Internationaal-licentie. Bezoek
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van
de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution
4.0 International License. To view a copy of this license, visit
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

<https://doi.org/10.55465/ZCIO3480>
ISSN 1371-4678
D/2023/3241/151

EEN
TOEVALSVONDST
AAN DE ARMAND
MEESENLAAN 47
TE TONGEREN

Onderzoeksrapport van een
archeologische toevalsvondst

ALAIN VANDERHOEVEN & GEERT VYNCKIER

INHOUD

1	ADMINISTRATIEVE FICHE VAN HET PROJECT	5
2	AANLEIDING, UITVOERING EN SITUERING VAN HET ONDERZOEK.....	6
3	BESCHRIJVING VAN DE PROFIELEN	8
3.1	ZUIDPROFIEL	8
3.2	WESTPROFIEL.....	9
3.3	DE GRACHT.....	11
4	CONTEXT	12
5	ZADEN EN VRUCHTEN	16
6	INTERPRETATIE EN CONCLUSIE.....	17
7	BIBLIOGRAFIE	18

1 ADMINISTRATIEVE FICHE VAN HET PROJECT

Tongeren 2015 Armand Meesenlaan 47: TO15AR

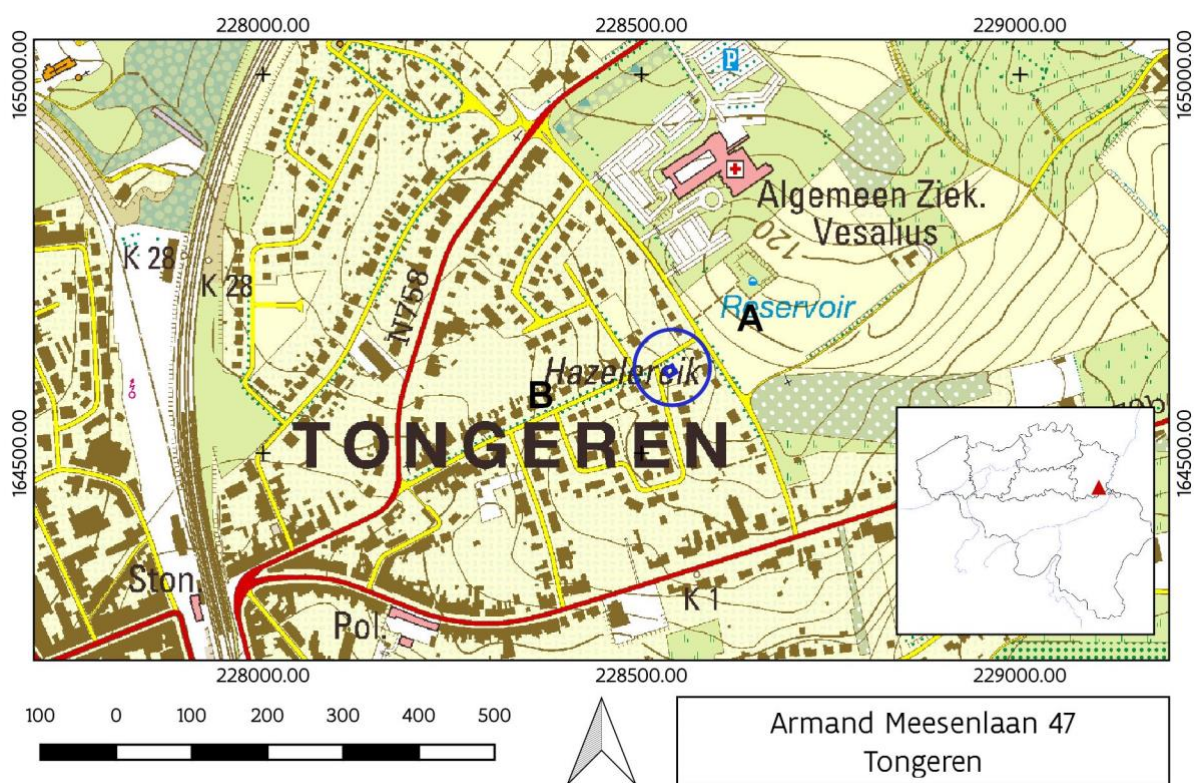
Uitvoerder	agentschap Onroerend Erfgoed
Veldwerkleider en erkenningsnummer erkende archeoloog	Alain Vanderhoeven OE/ERK/Archeoloog/2015/00001 Geert Vynckier OE/ERK/Archeoloog/2022/00046
Beheer en plaats van geregistreerde data en opgravingsdocumentatie	Archief – agentschap Onroerend Erfgoed – Gustaaf Levisstraat 45, 1800 Vilvoorde Herman Teirlinck gebouw, Havenlaan 88bus5, 1000 Brussel
Beheer en plaats van vondsten en monsters	Depot – agentschap Onroerend Erfgoed – Gustaaf Levisstraat 45 1800 Vilvoorde
Dossier- en vergunningsnummer	8_2015_013 en 2015/135
Site-naam	TO15AR (Tongeren 2015 Armand Meesenlaan)
Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, plaats)	Limburg–Tongeren–Armand Meesenlaan
Kadasterperceel	Tongeren, 7e afdeling, sectie A, perceelsnummer 281F
Bounding Box	Punt 1: X: 228530.00m Y: 164600.00m Punt 2: X: 228545.50m Y: 164616.40m
Begin- en einddatum van uitvoering van het onderzoek	25/03/2015 en 31/03/2015 (terreinwerk)
Administratief toezicht	agentschap Onroerend Erfgoed: Steven Mortier

Rapportage	Alain Vanderhoeven en Geert Vynckier
Terreinwerk	Geert Vynckier
Alain Vanderhoeven	
	Michel Mulleners
Rudi Roosen	
	Jos Wijnants
Fotografie	Geert Vynckier
Opmetingen	Geert Vynckier en Alain Vanderhoeven
Tekenwerk en plannen	Sylvia Mazereel Johan Van Laecke

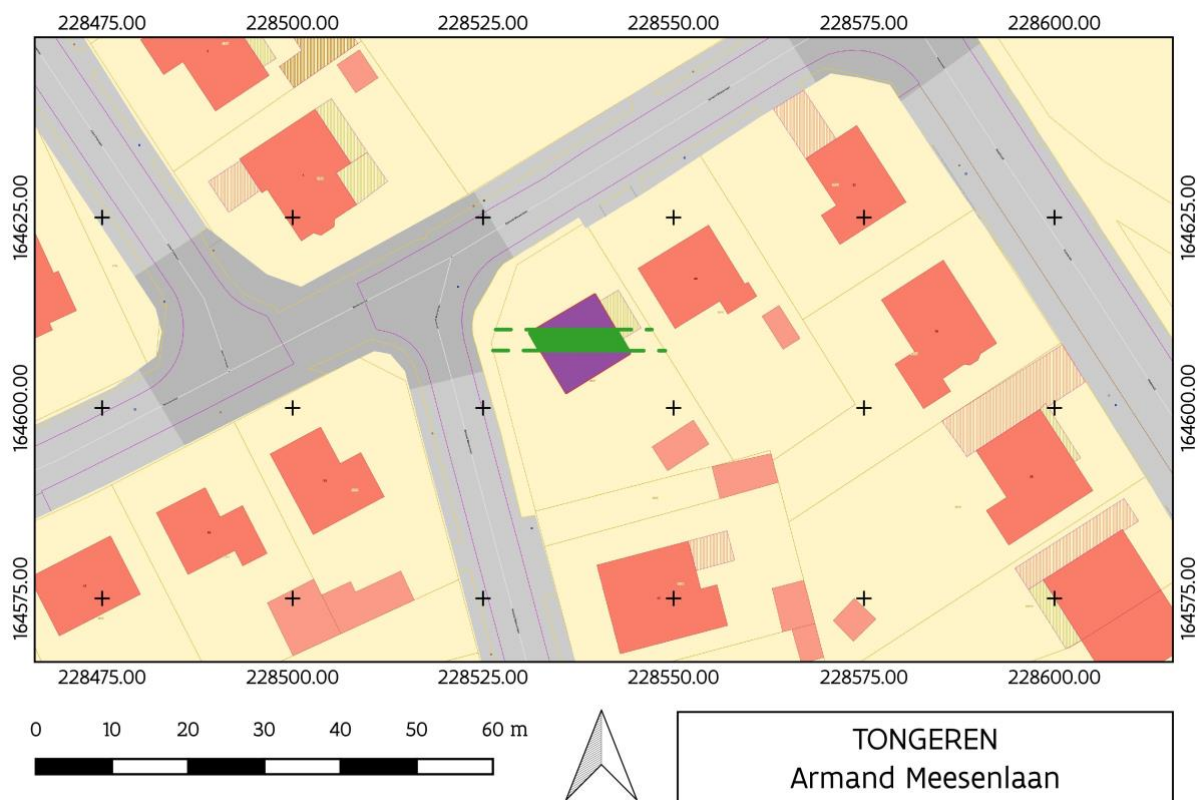
2 AANLEIDING, UITVOERING EN SITUERING VAN HET ONDERZOEK

Op woensdag 25 maart 2015 en dinsdag 31 maart 2015 documenteerde het agentschap Onroerend Erfgoed een toevalsvondst op een perceel, gelegen aan de Armand Meesenlaan nr. 47 met perceelnummer Tongeren, Afdeling 7, Sectie A, nr. 281f (fig. 1 en 2). Kort voordien was te zien dat in het vlak en de putwandprofielen van een bouwput voor een woning zich de contouren van een gracht aftekenden. Op de voormelde werkdagen werden het westelijk en zuidelijk profiel van de put schoongemaakt, gefotografeerd en ingetekend. Het vlak kon niet meer geregistreerd worden omdat het reeds door een betonnen vloerplaat voor de kelder in aanbouw was afgedekt. Van het schoonmaken van het oostelijk en noordelijk profiel werd eveneens afgezien omdat een aantal scheuren en extreem regenweer er ingrijpende instortingen hadden veroorzaakt (fig. 3). Van het verloop van de werkzaamheden werd aansluitend een kort rapport gemaakt¹. Hieronder volgt een meer gedetailleerd overzicht van de bevindingen, wordt de lokale context van de vindplaats toegelicht en wordt een korte interpretatie van de waargenomen sporen gegeven.

Figuur 1: Ligging van het terrein op de topografische kaart (AGIV).

¹ Vynckier 2015.

Figuur 2: Ligging van de werkput ten opzichte van het kadaster en reconstructie van de ligging van de waargenomen gracht (AGIV).

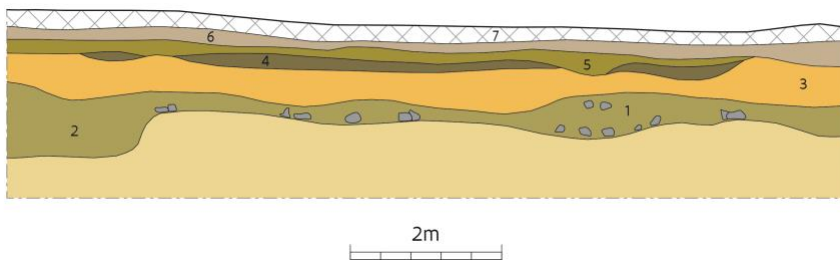
Figuur 3: Gezicht op het terrein tijdens de werkzaamheden met het ingestorte oostprofiel (©agentschap Onroerend Erfgoed).

3 BESCHRIJVING VAN DE PROFIELEN

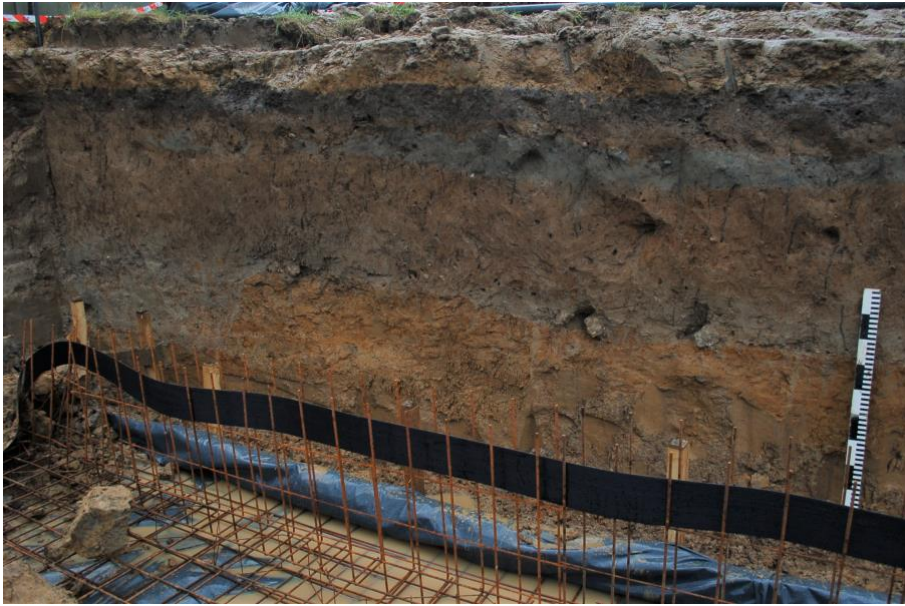
3.1 ZUIDPROFIEL

Onderaan het zuidprofiel bevindt zich bovenop de *in situ* bewaarde quartaire löss een laag verzette groene tertiaire klei² met een licht schommelend verloop, waarvan de dikte varieert van ca. 10 cm tot ca. 60 cm (fig. 4: 1, fig. 5 en fig. 6). In deze kleilaag komen kleine aantallen onbewerkte vuursteenfragmenten voor, die overwegend aan de basis van de laag lijken te liggen. Op het meest oostelijke punt van het zuidprofiel sluit de kleilaag naadloos aan bij een eveneens met tertiaire klei gevulde kuil met een diepte van ca. 50 cm en een minimale doormeter van 170 cm (fig. 4: 2 en fig. 6). Op het meest oostelijke punt van het zuidprofiel is de grens van deze kuil nog niet bereikt. Daardoor en door het feit dat het vlak niet meer zichtbaar is kunnen de vorm en de afmetingen van de kuil niet meer bepaald worden. Voor de deponering van de kleilaag moet het terrein al tot een onbekende diepte afgegraven zijn geweest. In de löss onder de tertiaire klei is immers geen spoor meer van bodemvorming te zien. Op de groene klei bevindt zich een pakket colluvium waarvan de dikte tussen ca. 20 cm en ca. 60 cm schommelt (fig. 4: 3, fig. 5 en fig. 6). Daarop ligt een ca. 50 cm à 70 cm dik lagenpakket van recente datum (fig. 4: 4-6, fig. 5 en fig. 6). Onderaan gaat het om een laag groene tertiaire klei, daarop ligt een geelgrijze laag zandige leem en daarop een laag donkergrijze zandige leem. Deze lagen houden wellicht verband met de aanleg van de Armand Meesenlaan en de verkavelingswerken die aan de aanleg van de woonwijk vooraf zijn gegaan. Het daarop gelegen pakket geel en grijs gevlekte zandige leem is gestort bij de aanleg van de bouwput en het uitgraven van de kelder voor de nieuwbouwwoning (fig. 4: 7, fig. 5 en fig. 6). De bovenkant van de bouwvoor, het maaiveld, grasland voor de start van de werken, bevindt zich nog eens ca. 20 cm boven de top van dit recente lagenpakket.

Figuur 4: Het zuidprofiel (© agentschap Onroerend Erfgoed).

² In de buurt komt groene klei van het lid van Henis voor binnen de formatie van Borgloon; <https://www.dov.vlaanderen>.

Figuur 5: Oostelijk deel van het zuidprofiel (© agentschap Onroerend Erfgoed).

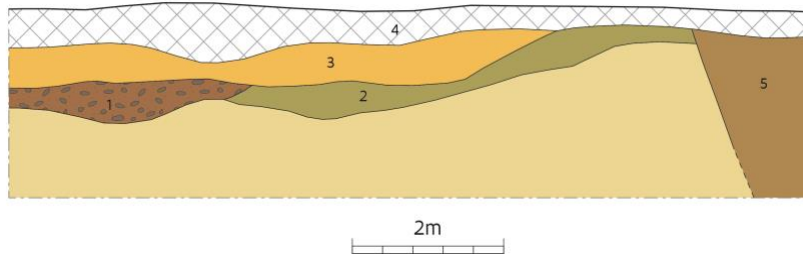
Figuur 6: Westelijk deel van het zuidprofiel (© agentschap Onroerend Erfgoed).

3.2 WESTPROFIEL

In het westprofiel is eveneens duidelijk te zien dat er geen bodemvorming bewaard is en dat het terrein waarschijnlijk in de Romeinse tijd al werd afgegraven. Op de quartaire löss is op het meest zuidelijke punt van het profiel over een lengte van ca. 3 m een pakket kiezel zichtbaar met een maximale dikte van ca. 50 cm (fig. 7: 1 en fig. 8). In het pakket is nergens een gelaagdheid vastgesteld. Voor het overige rust op de löss, net zoals in het zuidprofiel, een laag groene verzette tertiaire klei met een dikte van ca. 20 cm tot ca. 40 cm (fig. 7: 2, fig. 8 en fig. 9). Maar waar deze laag in het zuidprofiel vrijwel waterpas lag, toont ze in het westprofiel een helling van noord naar zuid. Dat hoogteverschil bedraagt ca. 80 cm en illustreert wellicht dat het terrein ten tijde van de depositie van de tertiaire klei van noord naar zuid een natuurlijke helling vertoonde. Anders dan in het zuidprofiel waren in de kleilaag geen vuursteenblokken te zien. De groene kleilaag wordt door colluvium afgedekt (fig. 7: 3, fig. 8 en fig. 9). Aan de basis volgt het colluvium de helling van de groene klei, aan de top ligt het min of meer horizontaal. De dikte varieert dan ook van nauwelijks een 10-tal cm in het noorden tot een 80-tal cm in het zuiden. Het daarop gelegen pakket van gele en geelgrijs gevlekte zandige leem en van

tertiaire klei, ca. 20 cm tot ca. 80 cm dik, is de weerslag van de graaf- en bouwactiviteiten uit de tijd toen de Armand Meesenlaan en de woonwijk werden aangelegd en van de uitgraving van de kelder waarin de archeologische waarnemingen werden gedaan (fig. 7: 4, fig. 8 en fig. 9). Op het meest noordelijke punt van het westprofiel is een gedeeltelijk profiel van de gracht te zien die ook in het vlak nog waarneembaar was (fig. 7: 5 en fig. 10). Ze doorsnijdt niet alleen de groene kleilaag, maar ook het daarop gelegen colluvium. De diepte kon niet meer bepaald worden, maar bedraagt minstens 2 m. De vulling bestaat uit grijsbruine zandige leem en brokstukken van de groene kleilaag.

Figuur 7: Het westprofiel (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 8: Het zuidelijk deel van het westprofiel (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 9: Het noordelijk deel van het westprofiel (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 10: Detail van de gracht in het noordelijk deel van het westprofiel (© agentschap Onroerend Erfgoed).

3.3 DE GRACHT

Door de aanwezigheid van een deel van het grachtprofiel in het zuidprofiel en de afwezigheid ervan in het westprofiel is het mogelijk op redelijk betrouwbare wijze haar verloop te reconstrueren (fig. 2). Over de breedte en diepte kan weinig gezegd worden, tenzij dan dat de diepte minstens 2 m moet bedragen.

4 CONTEXT³

In de onmiddellijke omgeving van de bouwput waarin de toevalsvondst geregistreerd werd is in de loop der jaren een hele reeks waarnemingen gedaan, die erop wijzen dat zich daar in de Romeinse tijd een belangrijke site bevond, waarvan we de aard evenwel niet kunnen bepalen (fig. 11). De meeste observaties werden in de jaren 70 en 80 van de vorige eeuw door de Tongerse amateurarcheologen J. Box en P. Jadoulle gedaan. In 2008 publiceerde J. Box een overzicht in een rapport met beperkte oplage⁴. Figuur 11 is voor het overgrote deel op dit overzicht gebaseerd. Het betreft zowel graven als nederzettingssporen:

(1) eind 1950 kwam op een perceel aan de Fonteinstraat, nu Merkenstraat, met kadasternummer Tongeren, Afdeling 7, sectie A, nr. 275y een crematiegraf aan het licht dat omstreeks het midden van de 1ste eeuw gedateerd kan worden (fig. 11: 1)⁵.

(2) begin jaren '70 van de vorige eeuw werden op de hoek van de Merkenstraat en de Hazelereik op een perceel met kadasternummer Tongeren, Afdeling 7, Sectie A, nr. 281p Romeinse bewoningssporen aangetroffen (fig. 11: 2)⁶.

(3) in 1975 vonden J. Box en P. Jadoulle op perceel met kadasternummer Tongeren, Afdeling 7, Sectie A, nr. 276m op de hoek van de Merkenstraat en de J. Frèrestraat drie crematiegraven en een muntdepositie. Eén graf wordt door de vinders in het laatste kwart van de 1ste eeuw gedateerd, de twee andere in het laatste kwart van de 1ste eeuw of het begin van de 2de eeuw en de muntdepositie bestaat uit Antonijnse munten (fig. 11: 3)⁷.

(4) nog in 1975 stelden beiden op het tegenoverliggend perceel nr. 282h niet nader gespecificeerde bewoningssporen vast (fig. 11: 4)⁸.

(5) in 1982 ontdekten ze in de A. Meesenlaan tegenover perceel nr. 292r van noord naar zuid een waterput (fig. 11: 5)⁹, uitbraaksporen (fig. 11: 6)¹⁰ en spolia¹¹ (fig. 11: 7)¹².

(6) nog in 1982 konden J. Box en P. Jadoulle op perceel nr. 292g een kuil en twee crematiegraven opgraven (fig. 11: 8)¹³.

³ Bij het schrijven van dit verslag kregen we essentiële hulp van Steven Vandewal en Dirk Pauwels, respectievelijk stadsarchivaris en stadsarcheoloog van Tongeren, waarvoor dank.

⁴ Box 2008. Exemplaren zijn aanwezig in het Gallo-Romeins museum en bij de dienst stadsarcheologie.

⁵ De Schaetzen & Vanderhoeven 1955, 101-107.

⁶ Box 2008, 5 en afb. 2, A.

⁷ Box 2008, 5 en afb. 2, B.

⁸ Box 2008, 5 en afb. 2, C.

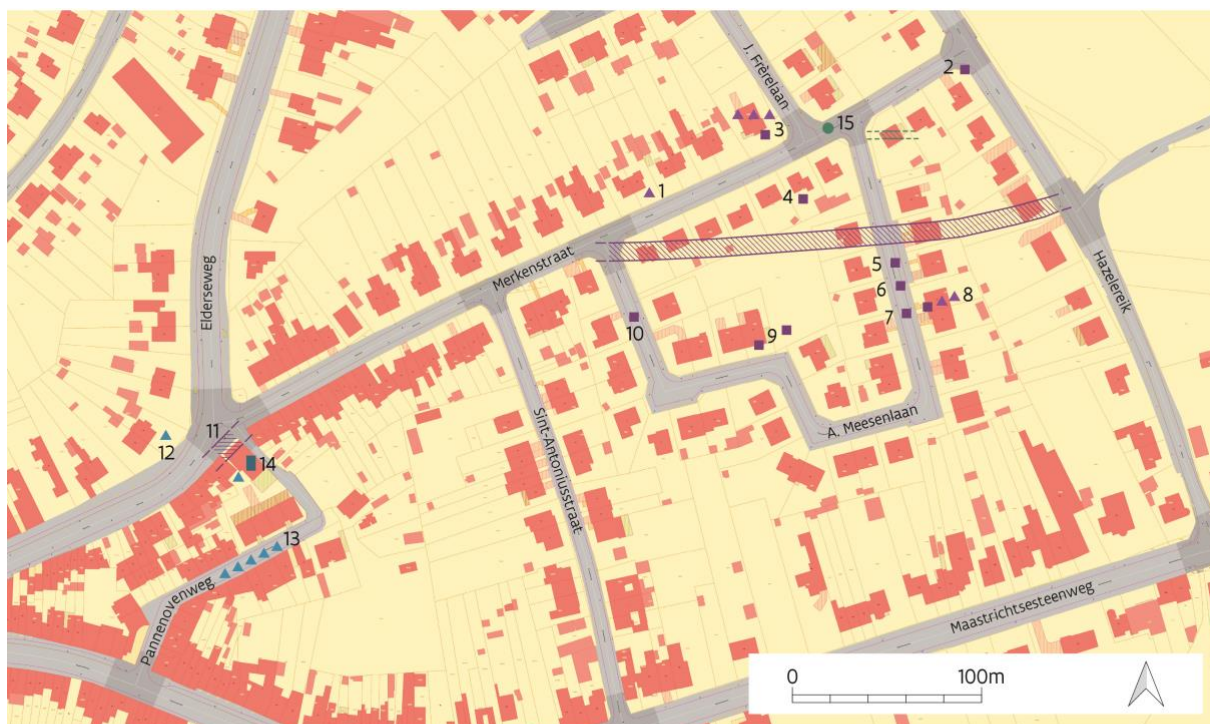
⁹ Box 2008, 5 en afb. 2, D.

¹⁰ Box 2008, 5 en afb. 2, E.

¹¹ Hergebruikte bouwfragmenten

¹² Box 2008, 5 en afb. 2, I.

¹³ Box 2008.

■ nederzettingsspoor aan de Armand Meesenlaan en omgeving	■ grafmonument aan de Pannovenweg en omgeving (oostgrafveld)	● middeleeuwse en postmiddeleeuwse bron
▲ grafvondst aan de Armand Meesenlaan en omgeving	▲ grafvondst aan de Pannovenweg en omgeving (oostgrafveld)	▨ diverticulum
		▨ middeleeuwse of postmiddeleeuwse gracht

Figuur 11: overzicht van de sporen aan de Pannovenweg, Merkenstraat en Armand Meesenlaan te Tongeren (© Jan Box; agentschap Onroerend Erfgoed en stadsarchief Tongeren).

(6) Romeins puin werd ook aangetroffen op de aan elkaar grenzende percelen nr. 298e¹⁴ en 292b¹⁵ (fig. 11: 9).

(7) tot slot situeren J. Box en P. Jadouille tegenover perceel nr. 298k ook spolia (fig. 11: 10)¹⁶.

Twee oude vondsten komen mogelijk van hetzelfde areaal, al kan hun exacte vindplaats niet meer met zekerheid bepaald worden. In 1912 legde F. Huybrigts een Romeins graf met silexblokken bloot aan de Haselare Eykestraat, nabij een zandgroeve op een hoogte, doorsneden door een Romeinse weg¹⁷. In 2008 kocht het Gallo-Romeins museum een loden sarcofaag aan, die in de jaren '60 van de vorige eeuw ergens in de buurt van de Romeinse weg naar Maastricht aan het licht was gekomen. De sarcofaag kan uit een graf van het oostelijk grafveld van de stad komen, maar ook de site aan de hoek van de A. Meesenlaan en de Merkenstraat komt in aanmerking¹⁸.

Het verspreidingsareaal van al deze vondsten wordt doorkruist door een holle weg, die bij de aanleg van de A. Meesenlaan en de daar gesitueerde woonwijk werd gedempt. Van deze holle weg neemt men aan dat deze herinnert aan het Romeinse *diverticulum* dat de stadspoort naar Maastricht in de 2de-eeuwse stadsmuur van Tongeren verbond met de heuvel waarop de Romaanse Sint-Martinuskerk van Berg staat en waar zich in de Romeinse tijd mogelijk een cultusplaats bevond (fig. 11: 11). Niet alleen de aard van de site blijft onbekend, maar ook de uitgestrektheid. Wel is duidelijk dat de vondsten zich aan weerszijden van het *diverticulum* bevinden. Mogelijk vormen de graven die zijn

¹⁴ Box 2008, 5 en afb. 2, G.

¹⁵ Box 2008, 5 en afb. 2, H.

¹⁶ Box 2008, 5 en afb. 2, F.

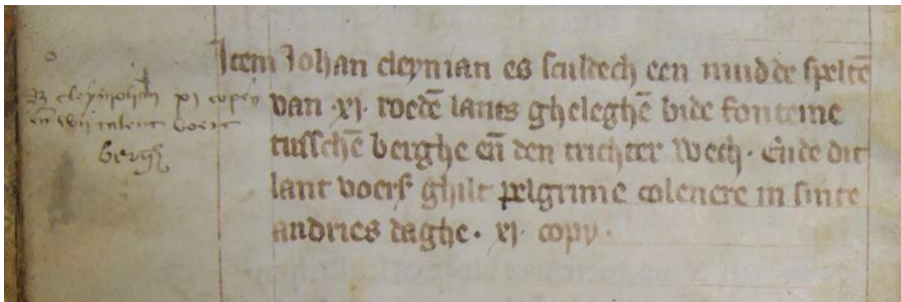
¹⁷ Huybrigts 1913.

¹⁸ Gillet *et al.* 2013.

aangetroffen op perceel nr. 276m en perceel nr. 292g respectievelijk de noordelijke en de oostelijke grens van de site, ervan uitgaande dat begravingen zich in de regel aan de randen van de nederzettingen uitstrekten. Men kan daarbij denken aan één of andere landelijke bewoning, maar ook een cultusplaats of een combinatie daarmee mag niet helemaal uitgesloten worden.

De aanwezigheid van een aantal Romeinse graven op de site wekt de indruk dat we hier te maken hebben met de meest oostelijke uitloper van het oostelijk grafveld van de Romeinse stad. Er tekent zich echter een hiaat af tussen de graven op de site en de meest oostelijke graven die met zekerheid aan het oostelijk grafveld kunnen worden toegeschreven. Deze graven zijn een crematiegraf dat in 1951 op een perceel met nummer Tongeren, Afdeling 7, Sectie A, nr. 271w4 aan de Elderse weg werd gevonden (fig. 11: 12)¹⁹, een reeks van vijf crematies aan de Pannovenweg ter hoogte van de percelen Tongeren, Afdeling 7, Sectie A, nrs. 95p5, 310h, 311b6 en 311n5, tijdens werken aan het licht gekomen in 1965 (fig. 11: 13)²⁰ en één, mogelijk twee gedeeltelijk bewaarde crematies en een mogelijke inhumatie, andermaal aan de Pannovenweg, opgegraven in 2014 (fig. 11: 14)²¹. Tijdens hetzelfde onderzoek werden twee fragmenten van een grafmonument aan het licht gebracht. Één blok is afkomstig van een met schubben versierde bekroning van een grafpijler, het andere blok bevat een opschrift dat de namen van twee neven, hun respectievelijke vaders en hun gemeenschappelijke grootvader vermeldt²². Op dezelfde plek werden in 1906 al twee gesculpteerde steenblokken opgegraven, mogelijk afkomstig van hetzelfde grafmonument of funerair complex: een blok met de bustes van drie togati en een blok, versierd met een guirlande en een vogel²³.

De Romeinse waterput die tegenover perceel nr. 292e zichtbaar was kan natuurlijk een zuiver wereldse functie gehad hebben, maar een plek waar water van nature opwelt ligt vaak aan de basis van een religieus beladen oord. Mogelijk was dit in de oudheid het geval en was dit de reden waarom hier bouw- en begravingsactiviteiten hebben plaatsgevonden. Op het oostelijke kruispunt van de Merkenstraat en de Armand Meesenlaan bevond zich in elk geval al zeker in de late middeleeuwen een bron (fig. 11: 15). De oudste achterhaalde vermelding dateert uit 1384 (fig. 12)²⁴. Ze staat afgebeeld op de prekadastrale kaart van de stadsvrijheid van 1732 (fig. 13)²⁵, het primitief kadaster, opgemeten ca. 1820 en getekend ca. 1840 (fig. 14)²⁶, de atlas van de buurtwegen van ca. 1845 (fig. 15)²⁷ en op de kaart van Vandermaelen van ca. 1850 (fig. 16)²⁸. Ze staat ook nog steeds vermeld op de topografische kaart van België in de versie van 1898 (fig. 17), maar niet meer in de versie van 1930²⁹.

Figuur 12: Uittreksel uit het register Doorvaart 1389, f.4v° met vermelding van de middeleeuwse/postmiddeleeuwse bron (©stadsarchief Tongeren).

¹⁹ De Schaetzen & Vanderhoeven 1955, 107-113.

²⁰ Vanvinckenroye 1970, 39-44.

²¹ Geerts & Veldman 2018, 24, 47-48 en Pijpelink 2018.

²² Geerts & Veldman 2018, 25-28 en Raepsaet-Charlier 2018.

²³ Huybrigts 1907, 232-235 en Raepsaet-Charlier 2018, 74-76.

²⁴ XI roede lants gheleghe bide fontaine tussche[n] berghe en [de] trichter weg (SAT, Weldadige Instellingen nr. 71, register Doorvaart 1389, f.4v°) (Geukens 1955, 34).

²⁵ Fontaine (Vandewal *et al.* 2009, 21-22, nr. 3. Blaar: Sint-Antonius en Hazelereik).

²⁶ De Fontein (SAT, digitale collectie van kaarten en plannen).

²⁷ Zonder vermelding van de naam (SAT, digitale collectie van plannen en kaarten, Tongeren, plan de détail nr. 3).

²⁸ Font de Moscou (SAT, collectie kaarten en plannen 107, kaartblad 9/16, schaal 1/20000).

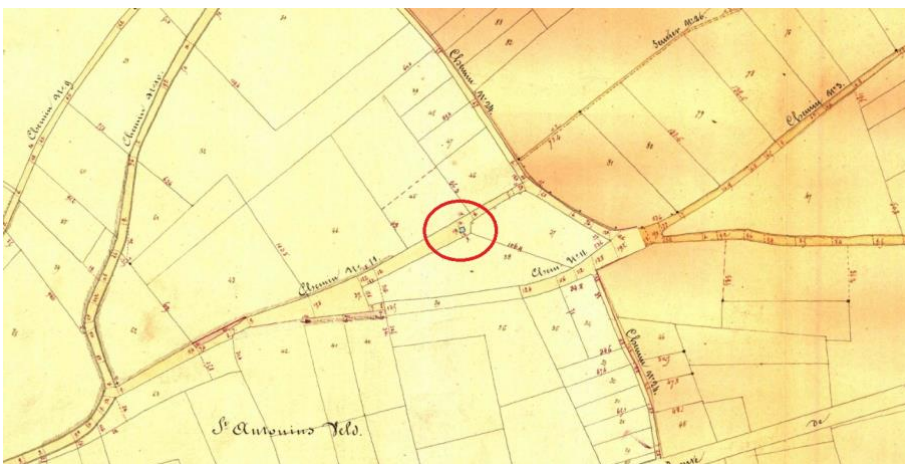
²⁹ Font^e (topografische kaart 34/4-5, schaal 1/25000).

Figuur 13: Uittreksel uit de prekadastrale kaart van de stadsvrijheid van 1732 met vermelding van de middeleeuwse/postmiddel eeuwse bron (@stadsarchief Tongeren en KBR).

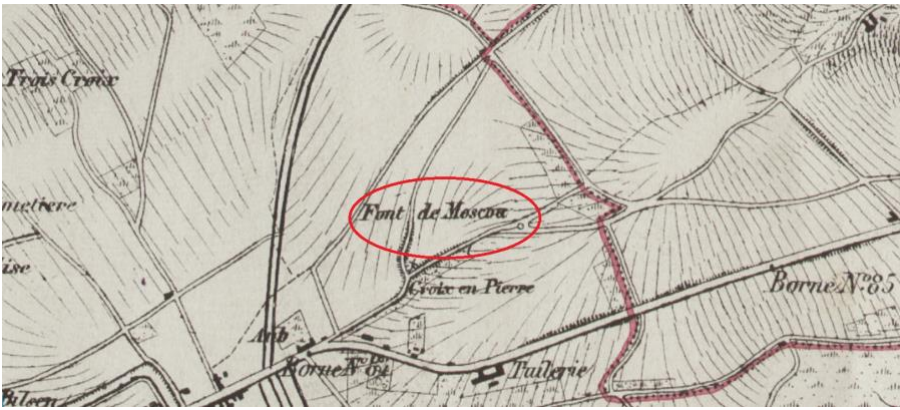

Figuur 14: Uittreksel uit het primitief kadastraal van ca. 1820-1840 met vermelding van de middeleeuwse/postmiddel eeuwse bron (@stadsarchief Tongeren).

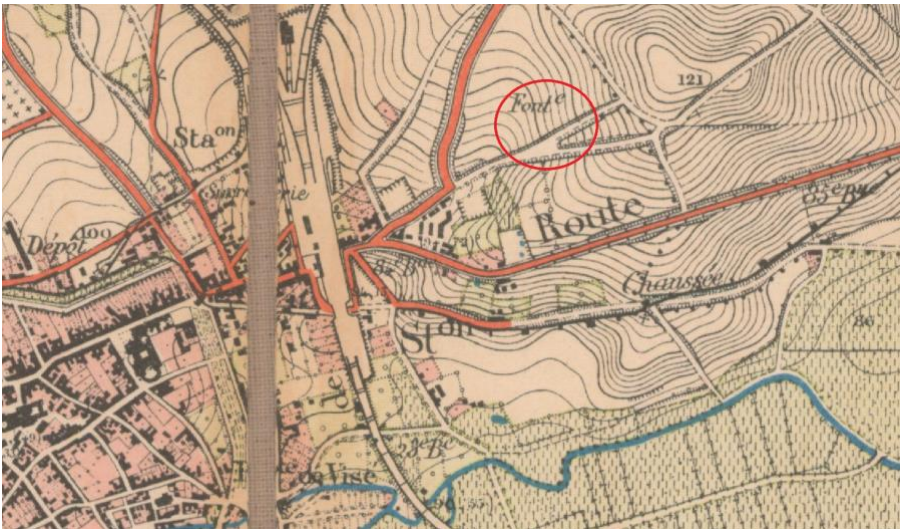

Figuur 15: uittreksel uit de atlas van de buurtwegen van ca. 1845 met vermelding van de middeleeuwse/postmiddel eeuwse bron (© AGIV).

Figuur 16: uittreksel uit de kaart van Vandermaelen van ca. 1850 met vermelding van de middeleeuwse/postmiddeleeuwse bron (© AGIV).

Figuur 17: uittreksel uit de topografische kaart van België in de versie van 1898 met vermelding van de middeleeuwse/postmiddeleeuwse bron (© AGIV).

De bron speelde een belangrijke rol in de watervoorziening van Tongeren. Zo werd in 1771 de stadsmagistraat van Tongeren ervan op de hoogte gebracht dat de bronnen op de Trappersberg achter de St.-Antoniuskapel ruimschoots voldoen om verschillende fontein die men toen in de stad wilde oprichten van water te voorzien. Daarop verzocht de magistraat de burgmeesters van der Meer en de Saren de nodige grondwerken daartoe te laten uitvoeren. In 1813 liet het stadsbestuur over een lengte van 1500 m een buizenstelsel aanleggen dat het water van de bron aan de Trappersberg naar de fontein op de markt leidde.

5 ZADEN EN VRUCHTEN³⁰

Er werden 9 monsters uit de profielen gecontroleerd op de aanwezigheid van archeobotanische macroresten. Geen van alle bleken ze zaden noch vruchten te bevatten.

³⁰ Onderzoek door Brigitte Cooremans.

6 INTERPRETATIE EN CONCLUSIE

De registratie van de toevalsvondst aan de Armand Meesenlaan 47 is geen reguliere opgraving en het is dan ook niet mogelijk om de enkele waargenomen lagen en uitgravingen met zekerheid te identificeren. Door middel van de inventaris van de vondsten en sporen die de voorbije decennia in de omgeving van de vindplaats aan het licht zijn gekomen kan wel een lijst van mogelijkheden opgemaakt worden. Ook historische informatie over het gebied kan een bijdrage leveren.

Vooreerst lijkt het onderzochte perceel in de in de oudheid verdiept te zijn geweest. Nergens is in de twee ingetekende profielen een restant van de bodemvorming in de löss bewaard gebleven. Op dat afgegraven niveau is op een ongekend moment in de oudheid en pakket tertiaire klei gedeponeerd. Op één plek, zichtbaar in het zuidprofiel, is daarmee zelfs een kuil gevuld. De kleine hoeveelheid vuursteenblokken die met de klei vermengd was duidt erop dat op het moment van de kleidepositie steenbouw hetzij opgericht, hetzij afgebroken is geweest. Het kiezelpakket dat in het westprofiel te zien was kan daar in dezelfde periode gestort zijn als waarin de tertiaire klei werd gedeponeerd. Dat het zou gaan om een kiezelpakket van het *diverticulum* dat in de Romeinse tijd de site aan de Armand Meesenlaan doorkruiste, kunnen we uitsluiten. Er is in het pakket geen enkele gelaagdheid te zien. Bovendien gaat het om zuivere kiezel, zonder dat daarin funderingsmateriaal voor een weg vermengd is, zoals bv. vuursteen. Dat sluit bijgevolg ook de hypothese van een uitgebroken *diverticulum* uit.

Het colluvium dat de antieke kleideposities afdekt is allicht tot stand gekomen in de middeleeuwse en postmiddeleeuwse periode, toen het gebied weer ontgonnen en voor akkerbouw werd ingericht. Het heeft plaatselijk wel wijzigingen aan het antieke reliëf aangebracht.

De grachtvormige structuur die in het vlak zichtbaar was en gedeeltelijk in het zuidprofiel kon geregistreerd worden doorsnijdt niet alleen de Romeinse kleideposities, maar ook het colluvium. Ze moet dan ook van de jongste eeuwen van onze tijdrekening dateren. Het zou om een holle weg kunnen gaan die dan een late opvolger van het nabije Romeinse *diverticulum* was en vooraf ging aan de holle weg die bij de aanleg van de woonwijk aan de Armand Meesenlaan werd gedicht. Het is ook mogelijk dat de gracht op één of andere manier verband hield met de middeleeuwse/postmiddeleeuwse bron, waarvan we weten dat ze minstens sinds de 18de eeuw - maar misschien ook wel eerder - door middel van een buizenstelsel de stad Tongeren van water voorzag. De ligging van de waargenomen gracht, min of meer ten oosten van de plek waar de 18de- en 19de-eeuwse kaarten de bron lokaliseren, lijkt dit verband mogelijk te maken. Maar het is ook mogelijk dat de bron in de voorgaande eeuwen één of meer keren van plaats veranderd is, waardoor een mogelijke relatie met de gracht weer minder vanzelfsprekend is. Een laatste mogelijkheid is dat de gracht deel uitmaakte van één van de kampementen die het Franse leger in de 17de en 18de eeuw omheen Berg heeft aangelegd. Maar de historische kaarten die van deze werken bewaard en gepubliceerd zijn laten niet goed toe van het onderzochte perceel ten opzichte van de Franse aardwerken te positioneren. We moeten er echter rekening mee houden dat ze zich in een bepaalde fase tot aan de huidige Armand Meesenlaan uitstrekten³¹.

Hoe onbevredigend de resultaten van de vondstregistratie ook mogen zijn, het is wel duidelijk dat de ondergrond van de woonwijk aan de Armand Meesenlaan, de Merkenstraat en de Hazelaareik belangrijke sporen uit het verleden herbergt. De bouwactiviteiten van de voorbije decennia hebben daar natuurlijk plaatselijk onderdelen van vernield, maar er is ongetwijfeld ook nog veel bewaard gebleven. De site verdient het dan ook om als archeologische zone afgebakend te worden zodat bij toekomstige graafwerken een archeologische begeleiding mogelijk wordt.

³¹ Muller 1954 en Houtman 1977.

7 BIBLIOGRAFIE

BOX J. 2008: *Verslag van de noodopgraving van twee Romeinse brandgraven uit het oostgrafveld Tongeren, Armand Meesenlaan 37. 21 augustus 1982*, Tongeren.

DE SCHAEZTEN PH. & VANDERHOEVEN M. 1955: Twee Romeinse graven uit Tongeren, *Het Oude Land van Loon 10*, Hasselt, 101-113.

GEERTS R. & VELDMAN A. (red.) 2018: *Vergraven graven nabij de pannoven. Een archeologische opgraving aan de Pannovenweg te Tongeren*, VEC Rapport 42, Sint-Michiels.

GEUKENS P.A. 1955: *Toponymie van de Vrijheid Tongeren tot 1500. Deel I: Glossarium*, Licentiaatsverhandeling KULeuven, Leuven.

GILLET P.-E., VAN DEN VONDER I. & BODE M. 2013: *Un sarcophage en plomb d'époque gallo-romaine*, *Atuatuca 4*, Tongeren, 76-91.

HOUTMAN E. 1977: *Kaarten en plattegronden betreffende de provincie Limburg bewaard in Parijse verzamelingen*, Brussel.

HUYBRIGTS F. 1907: Rapport sur les fouilles faites à Tongres par la Société Scientifique et Littéraire du Limbourg. Octobre – novembre 1906, *Bulletin de la Société Scientifique et Littéraire du Limbourg 25*, 219-236.

HUYBRIGTS F. 1913: Compte-rendu des fouilles faites durant l'année 1912-1913, *Bulletin de la Société Scientifique et Littéraire du Limbourg 31*, 115-130.

MULLER J. 1954: Oude plannen van de Franse genie betreffende Tongeren (1694-1814), *Het Oude Land van Loon 9*, 133-144.

PIJPELINK A. 2018: Fysisch-antropologisch onderzoek. In: GEERTS R. & VELDMAN A. (red.), *Vergraven graven nabij de pannoven. Een archeologische opgraving aan de Pannovenweg te Tongeren*, VEC Rapport 42, Sint-Michiels, 89-95.

RAEPSAET-CHARLIER M.-TH. 2018: Epigrafisch onderzoek. In: GEERTS R. & VELDMAN A. (red.), *Vergraven graven nabij de pannoven. Een archeologische opgraving aan de Pannovenweg te Tongeren*, VEC Rapport 42, Sint-Michiels, 69-79.

VANDEWAL S., m.m.v. NIJSSEN R. & VAN LAERE R. 2009: *Tongeren. De vrijheid gemeten. De prekadastrale kaart van de stadsvrijheid (1732) en de kadastrale kaart van de stad binnen de wallen (1829)*, *Limburgse Studies 4*, Wijer.

VANVINCKENROYE W. 1970: *Enkele Romeinse graven uit Tongeren*, *Publicaties van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum te Tongeren 13*, Tongeren.

VYNCKIER G. 2015: *Verslag toevalsvondst: Armand Meesenstraat 47*, Tongeren, Brussel.

